

miljöpartiet de gröna
Tyresö

Motion till kommunfullmäktige 15 maj 2008

Kommunal upphandling för hållbar utveckling med socialt ansvar

Sveriges offentliga upphandling omfattar idag uppemot 500 miljarder kronor per år.¹ Stora delar har sitt ursprung från världsmarknaden, eftersom ekonomin är global och varorna och tjänsterna produceras på en allt öppnare världsmarknad. Detta har lett till ett ökat välbefinnande i världen, men också till allvarliga problem. Den globala marknadsplatsen är möjligheternas arena – och orättvisor. Utvecklingen präglas av extrema orättvisor som i flera länder och regioner ökar. Många människor förvägras grundläggande rättigheter som att få organisera sig, en lön som går att leva på och en anständig arbetsmiljö. Bristfällig miljölagstiftning, obetänksamhet och vinstintressen får stora negativa effekter i ekosystem och konsekvenser för människor, där transportererna utgör ett hot mot klimatförändringarna.

Kommuner är viktiga ekonomiska aktörer och med en rätt använd makt kan de påverka utvecklingen mot mer ansvarstagande och en mer hållbar utveckling – socialt, ekologiskt och ekonomiskt. Offentlig upphandling möjliggör påverkan och ansvarstagande, så att offentlig konsumtion inte leder till att grundläggande mänskliga och arbetsrättsliga rättigheter kränks. Upphandling är också ett betydelsefullt verktyg i arbetet med att minska effekterna av klimatförändringar och minimera negativ miljöpåverkan.

Etisk upphandling och socialt ansvar

De senaste åren har de sociala frågorna fått allt större utrymme i diskussionen om offentlig upphandling och dess potential att bidra till hållbar utveckling. Ett flertal multinationella företag ställer sedan länge krav på rimliga sociala förhållanden för arbetare i utvecklingsländer. För flera stora näringslivsorganisationer är sociala frågor i samband med inköp högprioriterade. Internationell standardisering pågår inom ISO vad gäller allmänna förhållningssätt och ansvarstagande (ISO 26000 Social Responsibility) och inom GRI (Global Reporting Initiative) avseende rapportering och redovisning.

En av de absolut mest grundläggande rättigheterna är rätten till fri organisering, en universellt erkänd rättighet som förvägras miljontals människor runt om i världen. Rätten till organisering möjliggör fackföreningar och att arbetarnas rättigheter tillvaratas. Minimilöner regleras ofta i nationell lagstiftning, men i många länder är minimilönen alltför låg för att den ska gå att leva på. Många arbetsgivare betalar inte ens dessa låga löner, och eftersom fackföreningar saknas har arbetarna svårt att kräva respekt för minimilönerna.

¹ Miljöstyrningsrådet, <http://www.msir.se/sv/Upphandling/> (2008-05-11)

Problematiken är också kopplad till barnarbete, om lönerna inte går att leva på tvingas barnen ofta ut i arbete. Barnarbete beror sällan på att man inte inser att skolarbete är bättre för barnen eller för landets utveckling. Låga löner attraherar utländska företag, krav på billiga produkter tvingar fram låga löner som i sin tur tvingar fram barnarbete.

Arbetsmiljön är dålig på många håll inom den globala industrin, alltifrån att det saknas grundläggande skyddsutrustning, till att arbetare jobbar i giftiga miljöer och att branddörrar och annan säkerhetsutrustning inte fungerar. Sexuellt utnyttjande och diskriminering på grund av kön är inte ovanligt, att kvinnor får lägre lön, har sämre arbetsmiljö och längre arbetsdagar än sina manliga kollegor.

En utgångspunkt för den kommunala upphandlingen bör vara att kommunen inte medverkar till sämre anställningsvillkor. Detta bör gälla såväl globalt som nationellt och lokalt, därför är det viktigt att kommunen löpande kontrollerar efterlevnaden av gällande lagar och avtal. Utgångspunkten bör vara att anställda garanteras anställningsvillkor i nivå med gällande kollektivavtal och att leverantörerna kontinuerligt följs upp, vad gäller exempelvis skatter, avgifter och att bolagsordning tillämpas.

Idag saknar Tyresö kommun en effektiv och löpande prövning av leverantörerna. Studier från andra kommuner har visat på betydande brister i säkerhet gällande vilka som levererar och att stora belopp utbetalas till leverantörer som inte uppfyller de krav LOU föreskriver. Rimligen bör våra leverantörer följas upp, vilket kan ske genom att företag samlar och tillhandahåller upplysningar om olika förhållanden som är av betydelse för att bedöma företags vandel, detta också till en mycket låg kostnad. Kommunen kan om så önskas ligga "on line" med prövningen av våra leverantörer. Skattemedel ska självfallet inte gå till brottslig verksamhet, men likafullt riskerar dessa idag att understödjas av bristande rutiner.

Miljöanpassad upphandling

Miljöproblem är komplexa och svåröverblickbara som inte löses genom lagstiftning enbart, utan behöver marknadsdrivna insatser. Miljöproblemen kan härledas till konsumtionsmönster, där varje organisation och individ påverkar miljön indirekt genom konsumtion av varor och tjänster. Var tredje offentlig upphandling saknar tydliga miljökrav, trots att det är en viktig del i den svenska strategin för att minska utsläppen av växthusgaser.² Landstingen sköter sig bättre än kommunerna och hade tydliga miljökrav i 78 % av upphandlingarna, bland kommunernas upphandlingar fanns miljökrav i 66 % av fallen.

Undersökningen visar på ett stort intresse att ta miljöhänsyn, men bristande kunskaper hos upphandlarna leder till att miljökraven ofta blir otydliga och inte får någon praktisk betydelse. Miljökrav ställs oftast vid upphandling av kemisk-tekniska produkter och sjukvårdens förbrukningsprodukter, sämst ställt är det med IT-produkter och byggmaterial. Ofta saknas miljökrav för produkter med tydlig miljö- och klimatpåverkan, i två av tio granskade fordonsupphandlingar och i tre av tio belysningsupphandlingar nämns miljöhänsyn inte alls.

² Naturvårdsverket, Undersökningen "Miljöanpassad upphandling i praktiken – en genomgång av offentliga upphandlingar 2007", utfördes 2007 genom en granskning av 270 upphandlingar som genomfördes av myndigheter, kommuner och landsting år 2006.

8 mars 2007 kom regeringens skrivelse "Miljöanpassad offentlig upphandling", (2006/07:54), en handlingsplan för ökade miljökrav vid offentlig upphandling. Enligt regeringsförklaringen 2006 skall miljöutmaningarna nyttjas som en ekonomisk hävstång och miljökraven vid offentlig transportupphandling skärpas. Miljöpolitiken kan bidra till en stark konkurrenskraft för Sverige på framtida marknader med höga miljökrav. Miljöanpassad offentlig upphandling ses som ett marknadsbaserat och kraftfullt verktyg i arbetet med att styra samhället mot en långsiktigt hållbar konsumtion och därmed produktion. Det har länge funnits ett stort intresse internationellt för miljökrav vid offentlig upphandling. Organisationer som FN och OECD har liksom EU arbetat länge med att stärka arbetet med ökad miljöanpassad offentlig upphandling. Det är också ett prioriterat styrmedel, bl.a. i arbetet med genomförandeplanen från toppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg 2002 samt i EU:s arbete med en aktionsplan för miljöteknik och en integrerad produktpolitik, IPP.

Miljöanpassad upphandling är ett viktigt styrmedel av tre huvudskäl:

1. Stark miljöpolitisk förankring

I regeringsförklaringen år 2000 fick miljöanpassad upphandling särskild uppmärksamhet då det fastslogs att miljökrav ska ställas vid offentlig upphandling. Regeringens nyligen fastslagna handlingsplan för miljöanpassad offentlig upphandling ger detta en extra stark politisk förankring.

2. Stimulans till utveckling av ny miljöteknik

Miljöanpassad upphandling driver fram ny miljöteknik och kan bidra till "tekniksprång" inom områden där de mest angelägna miljöfrågorna kräver snabba och omfattande insatser. Det kan utgöra ett effektivt medel mot klimatförändringar, då det är allt viktigare att hushålla med energi. Genom att ställa krav på energieffektivitet vid upphandling kan företräde ges till produkter som inte bara uppfyller givna funktioner utan även är billigare i drift.

3. Samhällsekonomiskt motiverat

Upphandlingen inom den offentliga och privata sektorn omsätter 1200 miljarder kronor. Med miljöanpassad upphandling säkerställs en klok hantering av våra gemensamma skattemedel. Miljöanpassad upphandling kan stimulera ekonomisk utveckling och tekniska innovationer, vilket kan bidra till en framgångsrik export för svenska företag på framtida marknader.

Energieffektiv upphandling för begränsad klimatpåverkan

Klimatförändringen är en av vår tids största miljöhot och kan få betydande konsekvenser för jordens framtida försörjningssystem, det blir därför allt viktigare att hushålla med energin. Energieffektiviseringen utgör nästan hälften av åtgärdspaketet för att nå de minskade utsläppen för att uppfylla klimatåtagandet.³ Energieffektiva produkter finns på marknaden men upphandlas inte systematiskt, om fler upphandlar energieffektiva produkter kommer det att driva utvecklingen av ännu energisnålare produkter och öka tillgängligheten av dessa. På så sätt får också privata konsumenter större förutsättningar att köpa energieffektiva produkter.

³ Studien Energy Technology Perspectives Scenarios & Strategies to 2050, IEA (International Energy Agency)

Den offentliga sektorn har ett särskilt ansvar att agera föregångare inom energieffektivisering, vilket betonas i Energitjänst- och energieffektiviseringsdirektivet från April 2006.⁴ I artikel 5.1 sägs att medlemsstaterna ska informera medborgarna och företagen om den offentliga sektorns roll. Konkreta krav ställs på att medlemsstaterna ska verka för att den offentliga sektorn – inte bara staten, utan även kommuner och regionala enheter verkligen åstadkommer energibesparingar. Enligt vissa beräkningar är besparingspotentialen 12 miljarder euro/år i energikostnader 2020 med 80 miljoner euro i årliga investeringar på marginalen.⁵ Energieffektivisering kan minska driftskostnaderna, men ett systematiskt och samordnat effektiviseringsarbete är också viktigt för innovation och teknikutveckling, där den offentliga sektorns har en betydande roll som motor, vilket bl.a. Nutek påvisat.⁶

Upphandling av energieffektiva produkter är att köpa in energisnåla datorer, vitvaror och att installera energieffektiva fönster etc. Vid all upphandling av energirelaterad utrustning bör det alternativ väljas som ur energisynpunkt är mest fördelaktigt med hänsyn tagen till merkostnaden för inköpet och den minskade energianvändningen under produktens livslängd. Livscykelkostnader (LCC) och LCC-analyser beaktar den totala kostnaden för en produkt under användningsperioden. Den tar inte bara hänsyn till grundinvesteringen utan också till drift- och underhållskostnader. Andra kostnader som kan vara viktiga är miljöskatter samt avvecklingskostnader, men även subventioner och restvärde kan förändra kostnadsbilden. Grundinvesteringen utgör endast en del av de totala kostnaderna som är förknippade med en produkt och genom att anlägga ett längre perspektiv kan investeringar som ter sig kostsamma vid inköpsögonblicket, i längden löna sig pga. lägre drift- och underhållskostnader. Ökande priser på energi kan förstärka effekten genom högre framtida kostnader.

Hållbar upphandling i Tyresö kommun

Hållbar utveckling handlar om helhet och långsiktighet, vilket Tyresö kommun har åtagit sig att jobba för. Hållbar utveckling är en fråga om miljöhänsyn och om sociala hänsyn, att vår utveckling inte får ske på bekostnad av andras. Etisk upphandling är viktigt av flera skäl, dels handlar det om moraliskt ansvar, när man känner till situationen och har möjlighet att påverka den bör man också göra det. Samtidigt som de traditionella vägarna till inflytande minskar i en globaliserad ekonomi skapas nya möjligheter, där utövande av konsumentmakt och marknadskrafter är viktiga medel. Tyresö kommun kommer att göra stora investeringar och behöva rekrytera många nya medarbetare framöver och för att attrahera intressenter och arbetstagare behöver kommunen agera som en ansvarstagande aktör. Man kan se det som riskminimering, att minska risken för att bli uthängd i massmedier, men det handlar också om att aktivt visa att man formar och tar ansvar för framtiden på ett sätt som medarbetare och medborgare förväntar sig.

Den mesta upphandlingen av idag sker med pris och kvalitet och ibland miljöhänsyn som enda kriterier för ett bra köp. Självklart ska upphandlingar eftersträva ett lågt pris och en bra kvalitet - men värde för pengarna innebär mer, ett bra köp medverkar inte någonstans i produktionen till att grundläggande mänskliga eller fackliga rättigheter kränks!

⁴ Europaparlamentets och Rådets Direktiv 2006/32/EG av den 5 april 2006 om effektiv slutanvändning av energi och om energitjänster och om upphävande av rådets direktiv 93/76/EEG.

⁵ PROST-rapporten från 2003 (Public Procurement of Energy Saving Technologies in Europe)

⁶ Offentlig upphandling som drivkraft för innovation och förnyelse. Nutek 061016.

Vi menar att det är självklart att Tyresö kommun vid alla upphandlingar tar hänsyn till frågan om företagens ansvar och själva agerar som en ansvarstagande konsument. Grunden för kommunens agerande bör vara att man kräver respekt för den universella deklarationen om de mänskliga rättigheterna och ILO:s, internationella arbetsorganisationens kärnkonventioner. Dessa konventioner innehåller den absolut mest grundläggande arbetsrätten: förenings- och organisationsfrihet (nr 87 och 98), förbud mot tvångsarbete (nr 29 och 105) och barnarbete (nr 138 och 182) samt förbud mot diskriminering (nr 100 och 111).

Socialdemokraterna, miljöpartiet och vänsterpartiet i Tyresö föreslår fullmäktige

- att Tyresö kommun tar fram en upphandlingspolicy, där starka krav på etisk/social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet ställs vid all upphandling av varor, tjänster och entreprenader. På samma sätt som många ekonomiska aktörer och företag har eller håller på att ta fram en upphandlingspolicy för hållbar utveckling. Av policyn ska det framgå att Tyresö kommun inte vill göra inköp av eller, där lagen så kräver, ha upphandlingar med företag som bedriver eller bedrivit olaglig verksamhet, eller grov oetisk verksamhet. Policyn ska även främja inköp från leverantörer med utgångspunkt i rättvis handel. Policyn ska givetvis hålla sig inom ramen för LOU och EU:s upphandlingsdirektiv.
- att Tyresö kommun i sin upphandlingspolicy formulerar ett övergripande mål om respekt för mänskliga rättigheter och ILO:s kärnkonventioner i upphandlingen samt att förvaltningen återkommer med ett förslag på hur den övergripande målsättningen kan konkretiseras.
- att Tyresö kommun kräver likvärdiga anställningsvillkor som i gällande kollektivavtal.
- att leverantörer löpande skall kontrolleras för att uppfylla de krav som föreskrivs enligt 6 kap 9 § LOU
- att miljökraven utgår från de svenska miljökvalitetsmålen.
- att Tyresö kommuns upphandlande tjänstemän, i samverkan med övriga delar av den kommunala förvaltningen, kontinuerligt utbildar/håller sig ajour med forskning och framsteg och ändrade standarder, att de informerar sig om leverantörernas produktionskedjor, vilka uppförandekoder de använder och hur koderna följs upp och kontrolleras.
- att kommunen sätter upp verkningsfulla kvantitativa mål för andelen ekologisk mat inom kommunen, att dessa successivt skärps, samt att maten värderas utifrån vilken påverkan den har på klimatet och miljön, t.ex. mindre nötkött och mer baljväxter.
- att minst 50 % av anskaffad el kommer från förnybara energislag i enlighet med EG-direktiv 2001/77/EG, och i enlighet med Naturvårdsverkets konsumtionsmål som ska uppnås till 2010.
- att minst 50 % av anskaffade glödlampor byts ut mot lågenergilampor som uppfyller energiklass A enligt EG-direktiv 98/11/EG, och i enlighet med Naturvårdsverkets konsumtionsmål som ska uppnås till 2010.
- att följa tekniska minimikrav enligt t.ex. Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier (EKU-verktyget).

- att tillämpa LCC vid större upphandlingar (men LCC-kalkylerna får inte leda till att de fastställda tekniska minimikraven underskrids).
- att ställa krav på att utrustning har effektiv energiförbrukning i alla lägen, även i viloläge, när så är lämpligt med hjälp av minimerade livscykelkostnadsanalyser eller jämförbara metoder för att säkerställa kostnadseffektiviteten.
- att gammal utrustning skrotas vid utbyte mot effektivare och som princip inte tas i bruk i en annan tillämpning.
- att de uppsatta målen kontinuerligt utvärderas och följs upp.

Kristjan Vaigur
För socialdemokraternas
fullmäktigegrupp

Marie Åkesdotter
För Miljöpartiets
fullmäktigegrupp

Ulla Hoffmann
För Vänsterpartiets
fullmäktigegrupp